

6. *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba* [Social transformations in Ukraine: late Stalinism and the Khrushchev era] (2014). Kyiv : Instytut istorii Ukrainy, 697. [in Ukrainian].
7. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/936. 1 ark. [in Ukrainian].
8. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/941. 2 ark. [in Ukrainian].
9. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/937. 1 ark. [in Ukrainian].
10. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 342/130. 2 ark. [in Ukrainian].
11. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/943. 1 ark. [in Ukrainian].
12. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 342/116. 1 ark. [in Ukrainian].
13. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/932. 1 ark. [in Ukrainian].
14. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 341/996. 1 ark. [in Ukrainian].
15. Potochnyi arkhiv Naukovo-doslidnoho instytutu selianstva. [Current archive of the Peasant Research Institute]. F. 1. Spr. 342/122. 2 ark. [in Ukrainian].

A. Morozov, A. Savchenko

THE SELLING OF AGRICULTURAL PRODUCTION AS A COMPONENT OF THE INFORMAL ECONOMY OF THE PEASANT'S COURTYARD DURING THE "THAW"

Introduction. *Personal peasant homesteading has always ensured reliable preservation of centuries-old features of a hard-working owner of his land, formed by Ukrainian farmers, not only interested in the results of his work, but also in preserving its viability. Despite their small size, these farms, thanks not only to the tireless diligence but also to the ingenuity and energetic enterprise in times of crisis for the peasant family, not only fed it but also provided the necessary prosperity.*

Purpose. *The study of directions in the specialization of personal homesteads of Ukrainian collective farmers in commodity cultivation, processing, and selling of agricultural production, in the years of "Thaw".*

Results. *The attempts by the totalitarian state to fully control the life of a peasant, tying him only to the collective farm through strict administrative restrictions, isolating the Ukrainian peasantry from any additional sources of income, went against the desire of the peasants to improve their welfare. Moreover, the harsh state fiscal policy of taxation of collective farms almost always did not allow peasants not only not to have certain material goods, already at that time available to city dwellers, but did not provide even a minimum standard of living.*

Conclusion. *A characteristic feature of the informal economy of the peasant's yard during the "Thaw" was the specialization of the inhabitants of Ukrainian villages in the cultivation, processing, and selling of agricultural products. As a result, personal homesteads, which put the cultivation of certain types of agricultural products on a solid footing, had more tangible positive changes in the level and quality of life, increased material well-being than those where the entrepreneurial initiative of local residents did not become widespread.*

Key words: *«thaw», Ukrainian peasantry, personal homestead, agricultural products, commodity cultivation, sale, material well-being.*

УДК 94 [336.74:314117.3(477.46-22)]“18”(045)
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-24-Orlyk-Pavlenko

В. М. Орлик

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7947-9557>

В. О. Павленко

аспірантка кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8160-8629>

ГРОШОВИЙ ВИМІР ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В СЕРЕДИНІ ХІХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ СЕЛА МЛІІВ* ЧЕРКАСЬКОГО ПОВІТУ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Статтю присвячено вивченню такої складної соціально-економічної проблеми повсякдення, як вартість тогочасного господарства та побуту селян у грошовому еквіваленті. Вперше у контексті історії повсякдення досліджено грошовий вимір господарства селян Правобережного Середнього Подніпров'я, проаналізовано можливість доступу до грошових коштів цієї категорії населення в досліджувану епоху.

Доведено, що у селян була життєва необхідність заробітку грошових коштів, без яких неможливо було організувати та налагодити власне господарство. Щоб створити власне, навіть бідне, господарство селянину необхідно було протягом декількох років працювати і намагатися накопичити необхідний мінімум грошових коштів. Важко уявити, що людина, яка намагається заробити на облаштування власного життя, не думає про гроші, про тяжку працю заради них, а деколи навіть і про незаконні способи збагачення. Загалом, порушена у нашій статті проблема грошового виміру господарства селян Правобережного Середнього Подніпров'я в третій чверті ХІХ ст. у контексті історії повсякдення є досить складною та потребує подальшого комплексного дослідження, особливо щодо ставлення тогочасного соціуму до грошей та шляхів їхнього накопичення.

Ключові слова: *гроші, рублі, копійки, господарство, селяни, інвентар, повсякдення, Київська губернія.*

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна історична наука має колосальні напрацювання з історії українського селянства в ХІХ ст. В останні роки, окрім уже традиційних і звичних для історіографії проблем соціально-економічної історії селянства, увагу дослідників привертають проблеми історії повсякдення, які виокремлено в самостійний напрям історичних студій. Такі дослідження мають полідисциплінарний характер, охоплюють матеріально-побутові проблеми та рефлексії на них. Ми цілком погоджуємося із тезою О. Удада про те, що історія повсякденності – «це насамперед історія процесу олюднення побуту, психологізація щоденного життя, ставлення людини до побутових

* Сучасне село Мліїв Городищенського району Черкаської області

проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов повсякденного життя» [1, 7]. Однією зі складових повсякденного життя селянства, як й інших верств населення, є використання грошей або їх натуральних еквівалентів. Нашу статтю присвячено вивченню такої складної соціально-економічної проблеми повсякдення, як грошовий вимір господарства селян Правобережного Середнього Подніпров'я, зокрема Черкаського повіту Київської губернії, у середині XIX ст. Тобто, вартість тогочасного господарства та побуту селян у грошовому еквіваленті. Адже гроші, як слушно вказує Ф. Бродель, «нашарувалися на всі економічні та соціальні відносини. А внаслідок цього вони є чудовим «індикатором»: з того як вони обертаються, на які труднощі наштовхується їх обіг, з того як грошова система ускладнюється, або ж з того як грошей бракує, можна упевнено судити про всю діяльність людей, аж до найскромніших явищ їхнього життя» [2, 373].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими дослідниками повсякдення українського селянства в XIX ст., як загалом селянства Російської імперії, також і життєвого рівня селян, стали сучасники тієї епохи, автори статистичних та етнологічних описів. У наступні періоди розвитку історичної науки ця проблема стала досить заполітизованою і, на жаль, незважаючи на значний корпус праць учених радянської доби, не знайшла належного висвітлення в історіографії. В останні десятиріччя із зміною методологічних підходів у вітчизняній історичній науці різні аспекти матеріально-побутових проблем українського селянства в імперську добу, зокрема й життєвого рівня, стали предметом дослідження у працях Бундак [3-5], О. Гуржія [6], М. Казьмирчука [7], В. Орлика [8-15], І. Петрової [16] та ін. Проте, незважаючи на зростання відповідних публікацій в останні десятиріччя, на сьогодні все ж цілком слушною є теза В. Коцура, що «тематика історії повсякденності є однією з малодосліджених, а отже незаповнених лакун, що створилися у вітчизняній історичній науці протягом радянської доби» [17, 9].

Мета статті. Дослідити грошовий вимір господарства селян Правобережного Середнього Подніпров'я, зокрема Черкаського повіту Київської губернії, у середині XIX ст. в контексті історії повсякдення.

Методологія дослідження порушена у статті проблема є досить складною у методологічному плані, адже поєднує два напрями наукових пошуків. По-перше, це питання грошового обігу, а по-друге, історію повсякдення. Відповідно й методологічні підходи для реалізації мети статті ґрунтуються на поєднанні методології досліджень економічної історії [18-22] та історії повсякдення, основи якої були закладені представниками трьох поколінь школи «Анналів» і отримали розвиток у працях низки сучасних українських істориків, зокрема, О. Лисенка [23] та О. Коляструк [24]. О. Удод цілком слушно наголошує, що «історія повсякденності є досить багатоплановою, предмет її не варто регламентувати чи обмежувати, тому вона потребує такого ж розмаїття джерел. Але щоб подібні праці не були «збірною солянкою» чи набором фактографії,

важливо дотримуватися класичних принципів об'єктивності, комплексності та історизму в опрацюванні джерел з історії повсякденності, що дасть можливість досягти максимальної достовірності наукових результатів та вірогідності обґрунтованості висновків» [25, 22-23]. Саме такі методологічні підходи ми й намагалися реалізувати під час роботи над даною статтею.

Виклад основного матеріалу. Вивчення матеріальної складової людського буття є одним із підходів до пізнання історії повсякдення. Про це цілком слушно наголошував Ф. Бродель, вказуючи, що «вивчити речі – їжу, житло, одяг, предмети розкоші, знаряддя, грошові кошти, плани сіл та міст – одне слово, все що служить людині, – не єдиний спосіб відчутти її повсякденне існування. Чисельність тих, між ким діляться багатства землі, теж має при цьому своє значення» [2, 13]. Одним із складних і неоднозначних періодів історії України, особливо відносно селянства Наддніпрянської України, є середина XIX ст., з одного боку, існуюча на той час кріпосницька система потребувала кардинальних змін, а з іншого – значна частина селян, отримавши омріяну свободу, так і не змогла налагодити власний побут. Спробуємо проаналізувати матеріальну складову селянського господарства Середньої Наддніпряниці у її грошовому вимірі, адже, на наше переконання, дослідження навіть такого незначного сектору історії повсякденності все ж дозволяє глибше зрозуміти досліджувану епоху та рефлексії тогочасних людей на матеріальні проблеми. Серед корпусу різнопланових джерел, у яких містяться відомості про грошовий вимір селянського господарства в XIX ст., особливе місце посідають статистичні матеріали, зібрані П. Чубинським, зокрема, його доповідь «Інвентар селянського господарства», прочитана 5 грудня 1874 р. на зібранні Південно-Західного відділу Імператорського Російського Географічного товариства. Доповідь була присвячена аналізу інвентаря селянського господарства с. Мліїв Черкаського повіту Київської губернії. Документ структурно складається із шести частин: будівлі, худоба, знаряддя та інструменти, оздоблення хати, приладдя, одяг, які дослідник об'єднує дефініцією – інвентар селянського господарства, наголошуючи, що «він складає багатство селянина, накопичене із заробітків, або суму необхідних заощаджень, без яких його існування, як господаря, немислимо» [26, 176]. П. Чубинський вказав, що отримав необхідні для узагальнення відомості від шести дідів, мешканців с. Мліїва, а також із власних спостережень під час багатьох відвідувань селян. Учений підкреслив, що «згадані діди повідомляли нам відомості відверто й правдиво, виправляючи один іншого у випадку помилки; ми їм пояснили, що ці відомості нам цікаві для того, щоб знати скільки потрібно молодому господарю накопичити коштів, щоб складалося господарство» [26, 176].

Ми не будемо детально зупинятися на характеристиці усіх складових майна селян Мліїва, які увійшли до доповіді П. Чубинського, а наведемо в таблиці 1 лише узагальнювальні дані щодо видів досліджуваного інвентаря в їхній грошовій оцінці та відповідно до майнового стану їхнього власника (бідняка, середняка та заможного селянина) [26, 183].

Таблиця 1
Вартість інвентаря селян с. Мліїв Черкаського повіту Київської губернії в третій чверті XIX ст. (в рублях)

Види інвентаря	Вартість інвентаря для різних категорій селян (в рублях)		
	Бідняк	Середняк	Заможний
Будівлі	45	138	310
Худоба	11	125	350
Знаряддя та інструменти	5	27	43
Оздоблення хати	12	16	20
Приладдя	13	18	23
Одяг	60	91	160
Разом	146	415	906

Як бачимо, для облаштування власного господарства селянину необхідно було накопичити не менше 146 руб. для придбання мінімально необхідного інвентаря. Постає питання, яким чином середньостатистичний мешканець с. Мліїв міг вирішити цю проблему в третій чверті XIX ст.? П. Чубинський вказав, що селянська земля може лише прогудувати, проте «не дасть навіть усієї суми на покриття видатків із податей і непрямих податків (акциз з горілки та солі), для чого потрібно вдаватися до реалізації продуктів від скоту і різних предметів домашнього господарства, а також до заробітків» [26, 185].

Дійсно, селяни в досліджуваній період мали значні фіскальні зобов'язання, визначені законодавцем. Так, зокрема, податкові платежі [27-28] (державні податі, держаний земський збір, збір на утримання закладів із селянських справ, збір на утримання духовенства, викупні платежі, збори на губернські земські повинності, страхові збори, мирські збори) селян Київської губернії у 60-70-х роках XIX ст. складала 7 руб. 83 коп. із ревізької душі [29, 521]. Отже, на селянський двір, враховуючи, що середня сім'я на Київщині складалася з 5 осіб, серед них і три чоловічі ревізькі душі, щорічно припадало близько 24 руб. податків і зборів.

Досліджуючи грошовий вимір господарства селян, необхідно врахувати й рівень грошових заробітків у Київській губернії. Так, зокрема, відповідно до інформації, наведеної в 7 томі «Праць етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський Край», у Київській губернії «заробітна платня річному робітнику чоловіку коливалася, залежно від місцевості, між 42 і 68 рублями на господарських харчах; найбільш практикується платня від 50 до 60 рублів. Поденна платня чоловікам влітку – від 30 до 40 коп. на день, зимою – від 20 до 30 коп.» [29, 522].

Отже, заробляючи в рік 50 руб., селянин повинен був сплатити майже 8 руб. різноманітних фіскальних платежів, тобто у нього могло залишатися близько 42 руб., частину з яких він був змушений витратити на поточні життєві потреби. У такий спосіб зібрати необхідні 146 руб. можна було в середньому десь за чотири – п'ять років, безперервно працюючи за наймом. Щоб досягти

рівня господаря середньої руки, тобто нажити інвентар вартістю 415 руб., селянину «необхідно було старанно зберігати трудові копійки протягом 15 і навіть 20 років, адже із тих же заробітків необхідно було і ремонтувати весь цей інвентар, а також нести видатки на деякі предмети споживання, які не вироблялися в господарстві, а також на весілля, хрестини і похорони» [26, 185].

Виникає питання: чи робота за наймом була єдиним шляхом отримання грошових коштів на облаштування власного господарства для селян Середньої Наддніпрянщини, зокрема с. Мліїв чи сусіднього з ним Городища, які належали родині князя С. Воронцова? Чи, можливо, були якісь альтернативи? Чи міг селянин отримати більш оплачувану роботу? Де пересічний український селянин без спеціальної освіти та відповідної кваліфікації міг взяти необхідні йому гроші?

Спробуємо знайти відповідь на ці питання. Село Мліїв, як вірно зазначено в доповіді П. Чубинського, «знаходячись біля самого Городищенського піщано-цукрового і рафінадного заводу, дає мешканцям значні заробітки, як на самому заводі, так із постачання дров, перевозці цукру та ін.» [26, 176-177]. На цьому заводі станом на 1867 р. працювало 750 робітників [30, 126]. Окрім цього цукробурякового заводу Яхненків-Симеренка у с. Млієві, цими ж підприємствами було побудовано машинобудівний завод, праця на якому також давала можливість заробітку грошових коштів. Автори тому, присвяченому Черкаській області в 26-томній серії «Історія міст і сіл Української РСР», наводять показники щодо зайнятості населення на виробництві: «3 5290 чоловік населення, що налічувалося в Млієві 1866 року, на цукрових заводах працювало 850, на машинобудівному — 563, 87 чоловік працювали на вітряках» [29, 144]. Низка сучасних дослідників XIX ст. дещо ідеалізує тогочасних підприємців, особливо якщо останні були ще й меценатами. Так, зокрема, черкаський дослідник С. Ганницький стверджує, що «навіть злидар, потрапляючи на цукроварні Яхненків-Симеренка, мав змогу за короткий термін стати хазяїном, тобто створити власне господарство. Місячної зарплати, що сплачувалася вчасно, вистачало на придбання хати та новітнього сільськогосподарського реманенту» [30, 7]. Виникає питання, якою мала бути місячна платня, щоб «злидар» міг перетворитися на «господаря», придбавши власну хату та новітній сільгоспреманент? Найдешевша хата без сіней у с. Мліїв у той час коштувала 30 руб., а інші найдешевші елементи сільської садиби, зокрема, повітка – 5 руб., хлівець – 2,5 руб. та невелика огорожа до 8 руб. [26, 177]. Щодо сільськогосподарського реманенту, то плуг коштував мінімум 2,5 руб., борона – 2,5 руб., коса – 60 коп., граблі – 5 коп., вил – 4 коп., заступ – 75 коп., сапа – 25 коп., ціпок – 30 коп., лопата – 20 коп. [26, 179-180]. Отже, для придбання хати із мінімумом необхідних елементів садиби потрібно було мати близько 45 руб., а мінімальна вартість сільськогосподарського реманенту складала 7 руб. 19 коп. Цього було явно недостатньо для ведення господарства, яке потребувало, окрім

плуга, декількох одиниць кожного з названих елементів. Зазначимо, що мінімальна сума, необхідна для придбання найдешевшої хати із мінімальними елементами селянської садиби, а також мінімальною кількістю реманенту, складала 52 руб. 19 коп., найдешевша хата з мінімальним набором реманенту коштувала 37 руб. 19 коп. Тобто, за твердженням С. Ганницького, мешканці с. Мліїв, які працювали на цукроварні Яхненків-Симеренка, отримували в межах від 37 руб. 19 коп. до 52 руб. 19 коп. на місяць, а річний їх дохід мав складати від 446 руб. 28 коп. до 626 руб. 28 коп.. Для порівняння, службовці поліції м. Києва в другій половині 1870-х років мали грошовий оклад 144 руб. на рік та доплату 50 руб. на однострій [31, 41], а шкільний учитель отримував «на руки чуть більше 500 рублів на рік» [32, 217]. Окрім того, необхідно зауважити, що під час збору інформації про вартість господарства мешканців с. Мліїв П. Чубинський не лише спілкувався із відповідними респондентами, а й сам неодноразово відвідував селянські сім'ї, проте у його доповіді не міститься жодної згадки про надзвичайно великі заробітки селян на підприємствах Яхненків-Симеренка. Тому, на наше переконання, твердження про те, що «злидар», працюючи на Городищенській цукроварні, міг за досить короткий термін перетворитися на сільського господаря, особливо про те, що він міг заробити необхідні кошти за місяць такої роботи, є явно гіперболізованим і не відповідає дійсності. Проте на цукроварнях Яхненків-Симеренка зарплата у 45 руб. на місяць все ж існувала, але призначалася вона лише кваліфікованим робітникам [29, 144], а такі на цукроварні та машинобудівному заводі становили незначний відсоток від більше ніж тисячі працюючих мліївчан, тому заробітну плату кваліфікованих працівників не можна автоматично екстраполювати на всю масу працівників.

Які ж грошові кошти, окрім заробітної плати, міг отримати мешканець с. Мліїв для облатування власного господарства? Чи міг він у третій чверті XIX ст. взяти на це позику? Теоретично міг, звернувшись за допомогою до лихварів, «оскільки банківський кредитний сектор у досліджуваній період був недостатньо розвинений, а кредитні продукти недоступними більшій частині населення» [33, 185]. Проте, як уже згадувалося вище, відповідно до відомостей, зібраних П. Чубинським, землеробство не давало селянським господарствам с. Мліїв необхідних прибутків навіть на покриття частини податей, тобто навіть 8 руб. на рік. Тому брати позику в лихваря під відсотки не на розвиток підприємницької діяльності, яка гіпотетично могла принести прибуток, що міг покрити необхідні відсотки з позики, а на створення власного селянського господарства було нереально, адже й лихвар був зацікавлений не лише в отриманні прибутку із наданого капіталу, а й у збереженні цього капіталу та забезпеченні його повернення.

Окрім вказаних вище факторів, аналізуючи грошовий вимір господарства, необхідно врахувати й особливості грошового ринку в Російській імперії в третій чверті XIX ст., адже, як свідчить П. Чубинський, щоб нажити середнє господарство,

необхідно було складати гроші, зароблені протягом майже 20-ти років. Тобто, щоб мати цю суму в 1874 р. (рік доповіді П. Чубинського), то мешканцю с. Мліїв необхідно було заощаджувати й накопичувати гроші з початку 1850-х років. Проте, як відомо, у другій половині 50-х – на початку 60-х років XIX ст. Російська імперія мала розбалансовану фінансову систему після поразки у Кримській війні з неможливістю отримати зовнішні позики для поповнення бюджетного дефіциту, «що спричиняло додаткову емісію паперових кредиток. При бюджеті 300-400 млн. руб. протягом 1855–1857 рр. було випущено майже півмільярда кредиток» [34, 259]. Негативні наслідки для фінансової системи імперії, а відповідно й для грошового ринку, мало польське повстання та деякі аспекти селянської реформи, які разом сприяли «неконтрольованому вивезенню капіталу (золота) за кордон. Тимчасові заходи для стабілізації курсу, які вживалися Міністерством фінансів на короткий час, стримували падіння рубля, але з листопада 1863 року цей процес став невідворотним» [34, 260]. У грудні 1864 р. кредитний рубль коштував 80,5 коп. [34, 260]. Отже, грошові накопичення були знецінені майже на 20%, тобто, якщо мешканець с. Мліїв розпочав акумулювати кошти на придбання чи розширення власного господарства в 1855 р., то в 1865 зібрана ним сума унаслідок інфляційних процесів відповідала сумі накопичень не за 10 років, а лише за 8 років.

Не менш негативні наслідки для селянських бюджетів мали й інші фактори. Так, зокрема, П. Чубинський вказував, що «часто господар, досягнувши заощадженнями необхідного для нього інвентаря, - розоряється раптом, через падіж худоби, який за останні роки все біль і більш посилюється» [26, 185]. Інколи селяни ставали жертвами шахраїв і втрачали свої грошові кошти, зокрема, коли отримували за продаж своєї продукції фальшиві гроші [35-36].

Висновки. Як бачимо, у селян була життєва необхідність заробітку грошових коштів, без яких неможливо було організувати та налагодити власне господарство. Тому, на наше переконання, досліджувати повсякденне життя різних верств населення без врахування можливостей доступу до отримання ними грошових коштів є методологічно неправильним. Дослідники, як правило, обходять питання ставлення тогочасного соціуму до грошей, висуваючи на перший план чи то проблеми духовності, чи то господарства та побуту, навіть досліджуючи, здавалося б, суто економічні аспекти історії і наводячи цілий корпус різноманітних статистичних матеріалів. Переважно ігноруючи те, що за сухими цифрами, в яких відображено рівень життя, вартість майна чи господарства, ціни на житло, продукти харчування, знаряддя праці, худобу, оплату праці тощо, ховаються долі людей, які намагалися не лише вижити у реаліях своєї епохи, а планували й будували власну долю. Саме для виживання та реалізації таких планів, людині потрібні буди гроші. У такому контексті влучною є цитата 1620 р. Сципіона де Грамона, наведена в праці Ф. Броделя: «Гроші, казали сім грецьких

мудреців, є кров і душа людини; і той, у кого їх нема, проходить свій шлях, наче мрець серед живих» [2, 411]. І, дійсно, щоб створити власне, навіть бідне, господарство селянину необхідно було протягом декількох років працювати і намагатися накопичити необхідний мінімум грошових коштів. Важко уявити, що людина, яка намагається заробити на облаштування власного життя не думає про гроші, про тяжку працю заради них, а деколи навіть і про незаконні способи збагачення. Загалом порушена у нашій статті проблема грошового виміру господарства селян Правобережного Середнього Подніпров'я в третій чверті XIX ст. у контексті історії повсякдення є досить складною та потребує подальшого комплексного дослідження, особливо щодо ставлення тогочасного соціуму до грошей та шляхів їхнього накопичення.

Список використаної літератури та джерел:

1. Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*. Київ, 2010. № 3 С. 6-9.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. Т.1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. К.: Основи, 1995. 543 с.
3. Бундак О. А. Аграрний розвиток Волинської губернії в 1795-1861 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 1999. 209 с.
4. Бундак О. А. Лісові промисли селянства Волині в першій половині XIX ст. *Український селянин*. 2005. Вип. 9. С. 105-108.
5. Бундак О. А. Становлення індустріальних відносин у волинському селі у передреформенний період. *Український селянин*. 2000. Вип. 2. С. 30-34.
6. Гуржій О., Орлик В. Селяни України та їх оподаткування в XVII – середині XIX ст. Біла Церква: Пшонківський О. В., 2012. 278 с.
7. Казьмирчук М. Джерела з історії повсякденності Київської губернії (1861–1917) у Російському державному історичному архіві Санкт-Петербурга. *Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 79-81.*
8. Орлик В. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця XVIII – початку XX ст. в «аграрній» історіографії. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти.* . Вип. 27. 2004. С. 224-239.
9. Орлик В. Державні фінанси Російської імперії першої половини XIX ст.: стан та основні тенденції. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 30. 2011. С. 96-108.
10. Орлик В. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії). *Український історичний журнал*. №2 (449). 2003. С.66–73.
11. Орлик В. Податкові функції селянських самоврядних інституцій в Російській імперії (кінець XVIII – середина XIX ст.). *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*. Вип. 182. 2010. С.120-124.
12. Орлик В. Селянство України в фіскальній політиці імперій Романових і Габсбургів. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Вип. 13. 2007. С. 83-86.
13. Орлик В.М. Палати державних маєтностей українських губерній у фінансовій політиці Російської імперії. *Український історичний журнал*. №2 (455). 2004. С.113–120.
14. Орлик В.М. Єгор Канкрін і фіскальна політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті XIX ст. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. № 13. 2006. С.97-110.
15. Орлик В.М. Державні селяни у податковій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. (на матеріалах українських губерній). *Український історичний журнал*. №1 (472). 2007. С.94-104.
16. Петрова І. Повсякденне життя українських селян за матеріалами військово – топографічних описів XIX ст. *Краєзнавство*. № 3. 2010. С. 123-131.
17. Коцур В. Вступне слово. *Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 9.*
18. Орлик В. Проблема достовірності статистичних даних у дослідженнях проблем історії економічної політики уряду Російської імперії. *Списавет*. Історичні науки. Вип.1. 2012. С. 171-177.
19. Орлик В. Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії кінця XVIII початку XX ст. *Історія науки і біографістика*. 2010. No 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf
20. Орлик В. Регіональні особливості податкової політики уряду Російської імперії в дореформенний період: проблеми методології дослідження. *Гуржійські історичні читання*. Вип. 4. 2011. С. 281-283.
21. Орлик В. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Вип. XVIII. 2011. С. 59-64.
22. Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. *Універсум історії та археології*. 2019 Том. 2 (27). Вип 2. С. 5-27. doi 10.15421/26190201
23. Лисенко О. Повсякденна історія війни: методологічні нотатки. *Сторінки воєнної історії України*. 2010. №13. С. 8-22.
24. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Історія*. 2011. № 982, вип. 44. С.8-21.
25. Удод О. Історія повсякденності: питання історіографії. *Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. Переяслав-Хмельницький, 2010. С.19-23*
26. Чубинский П.П. Инвентарь крестьянского хозяйства. Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского Географического общества. Т.2. Киев: Тип. М.П. Фрица, 1875. С.176-186.
27. Орлик С.В. Еволюція системи оподаткування нерухомого майна в Російській імперії наприкінці XVIII – початку XX ст. (на матеріалах українських губерній). : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Кіровоград, 2012. 248 с.
28. Орлик С. В. До питання реалізації фіскальної політики уряду земськими інституціями українських губерній Російської імперії. *NOVA UKRAINA. Zeszyty historyczno-politologiczne*. № 12. 2012. С. 5-13.
29. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования. Т. 7, Санкт-Петербург: 1877. 612 с.
30. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Черкаська область. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 788 с.
31. Ганницький С. Діяльність родини Симиренків щодо створення умов праці та побуту робітників цукрових заводів (друга половина XIX ст.). *Український селянин*. 2003. №7. С.6-7.
32. Молчанов В.Б. Життєвий рівень чиновників правоохоронних органів України у XIX – на початку XX ст. К.: Інститут історії України НАН України. 2007. 113 с.
33. Молчанов В. Життєзабезпечення населення України за часів П.Куліша. *Історіографічні дослідження в Україні*. К., 2011. Вип. 21. С. 211-237.
34. Орлик М. В. Еволюція лихварства в Наддніпрянській Україні (друга половина XVIII–початок XX ст.). *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Економічні науки. Полтава. 2019. №1 (92). С. 6-14.
35. Орлик С. Вплив фінансових реформ на курс рубля у 60-х роках XIX століття в Російській імперії. *Наукові*

- записки з української історії: зб. наук. статей. Вип. 33. 2013. С. 259–262.
36. Бойко-Гагарін А. Газетна періодика як джерело вивчення процесів фальшування монет та банкнот у кінці XIX – початку XX століття. Український нумізматичний щорічник. Вип.2. 2018. С. 132–149. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2018-2-132-149>
 37. Бойко-Гагарін А. Підробки російських грошей кінця XIX – початку XX століття у зібранні Національного музею історії України. Український нумізматичний щорічник. Вип.4. 2020. С.165–183. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2020-4-165-183>
- ### References:
1. Udod, O. (2010) *Istoriya povsyakdenosti yak providnyy napryam ukrayins'koyi istoriografii*. [History of everyday life as a leading direction of Ukrainian historiography]. *Krayeznavstvo*. (3). 6-9. [in Ukrainian].
 2. Brodeľ, F. (1995) *Material'na tsyvilizatsiya, ekonomika i kapitalizm, XV-XVIII st. T.I. Struktury povsyakdenosti: mozlyve i nemozlyve*. [Material civilization, economics and capitalism, XV-XVIII centuries. Vol.1. Structures of everyday life: possible and impossible]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
 3. Bundak, O. A. (1999) *Ahrarnyy rozvytok Volyns'koyi huberniyi v 1795-1861 rr.* [Agrarian development of the Volyn province in 1795-1861]. (Candidate's thesis). Lviv. [in Ukrainian].
 4. Bundak, O. A. (2005) *Lisovi promysly selyanstva Volyni v pershiy polovyni XIX st.* [Forestry of the peasantry of Volhynia in the first half of the XIX century]. *Ukrainian peasant*. (9). 105-108. [in Ukrainian].
 5. Bundak, O. A. (2000) *Stanovlennya industrial'nykh vidnosyn v volyns'komu seli u peredreformenyy period*. [Formation of industrial relations in the Volyn village in the pre-reform period]. *Ukrainian peasant*. (2). 30-34. [in Ukrainian].
 6. Gurzhii, O. & Orlyk, V. (2012). *Seliany Ukrainy ta yikh1. opodatkuvannya v XVII - seredyni XIX st.* [Peasants of Ukraine and their taxation in the XVII – the middle of the XIX century]. Belaya Tserkov: Publisher Pshonkovsky O. [in Ukrainian].
 7. Kazmyrchuk, M. (2010) *Dzherela z istoriyi povsyakdenosti Kyuyivs'koyi huberniyi (1861–1917) u Rosiys'komu derzhavnomu istorychnomu arkhivi Sankt-Peterburha*. [Sources on the history of everyday life in the Kiev province (1861–1917) in the Russian State Historical Archive of St. Petersburg]. *Istoriya povsyakdenosti: teoriya ta praktyka: materialy Vseukr. nauk. konf., Pereyaslav-Khmelnitsky*, 79-81. [in Ukrainian].
 8. Orlyk, V. M. (2004) *Problemy istorii podatkovoyi polityky Rosiys'koyi imperii v ukrainskomu seli kintsia XVIII – pochatku XX st. v "aharnii" istoriografii*. [The problems of the history of the tax policy of the Russian empire in the Ukrainian suburb in the end of the XVIII – the beginning of the XX cent in the "agricultural" historiography]. *Istoriya Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*. [The history of Ukraine. Unknown names, events and facts]. (27). 224-239. [in Ukrainian].
 9. Orlyk, V. M. (2011). *Derzhavni finansy Rosiys'koyi imperii pershoi polovyny XIX st.: stan ta osnovni tendentsii*. [The state finances of the Russian Empire in the first half of the XIX century: the condition and main tendencies]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, (30), 96-108. [in Ukrainian].
 10. Orlyk, V.M. (2003). *Kazenni palaty v systemi finansovoho upravlinnya Rosiys'koyi imperiyi v kintsia XVIII – u XIX st. (na materialakh Kyuyivs'koyi huberniyi)* [State chambers in the system of financial management of the Russian Empire at the end of XVIII – in the XIX century (on materials of the Kiev province)]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 66–73 [in Ukrainian].
 11. Orlyk, V. M. (2010) *Podatkovi funktsii selianskykh samovriadnykh instytutiv v Rosiys'koyi imperii (kinets XVIII – seredyna XIX st.)* [Tax functions of peasant self-governing institutions in the Russian Empire (end of the eighteenth to the middle of the nineteenth century)] *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Istorychni nauky*. (182). 120-124. [in Ukrainian].
 12. Orlyk, V. M. (2007) *Selyanstvo Ukrainy v fiskal'nyy politytsi imperiy Romanovykh i Habsburhiv* [The peasantry of Ukraine in the fiscal policy of the Romanov and Habsburg empires]. *Problemy istoriyi Ukrainy XIX-pochatku XX st. - Problems of the History of Ukraine of XIX – beginning XX cc.*, 13, 83-86 [in Ukrainian].
 13. Orlyk, V.M. (2004) *Palaty derzhavnykh mayetnostey ukrayins'kykh huberniy u finansoviy politytsi Rosiys'koyi imperiyi*. [Chambers of State Property of the Ukrainian Provinces in the Financial Policy of the Russian Empire]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 113–120 [in Ukrainian].
 14. Orlyk, V.M. (2006) *Yehor Kankrin i fiskal'na polityka Rosiys'koyi imperiyi v Pravoberezhniy Ukraini v druhiy chverti XIX st.* [Yegor Kankrin and the fiscal policy of the Russian Empire in the Right Bank Ukraine in the second quarter of the XIX century]. *Spetsialni istorichni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*. (13). pp. 97-110. [in Ukrainian].
 15. Orlyk, V.M. (2007) *Derzhavni selyany u podatkoviy politytsi Rosiys'koyi imperiyi v kintsia XVIII – seredyni XIX st. (na materialakh ukrayins'kykh huberniy)*. [State peasants in the tax policy of the Russian Empire in the late XVIII - mid XIX centuries. (on the materials of the Ukrainian provinces)]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 1, 94-104 [in Ukrainian].
 16. Petrova, I. (2010) *Povsyakdenne zhyttya ukrayins'kykh selyan za materialamy viys'kovo-topografichnykh opysiv XIX st.* [Everyday life of Ukrainian peasants based on military topographic descriptions of the XIX century.]. *Krayeznavstvo*. (3). 123-131.
 17. Kotsur, V. (2010) *Vstupne slovo*. [Introductory word]. *Istoriya povsyakdenosti: teoriya ta praktyka: materialy Vseukr. nauk. konf., Pereyaslav-Khmelnitsky*, 9 [in Ukrainian].
 18. Orlyk, V. M. (2012) *Problema dostovirnosti statystychnykh danykh u doslidzhenniakh problem istorii ekonomichnoy polityky uriadu Rosiys'koyi imperii* [The problem of reliability of statistics in studies of problems of economic policy history of the Government of the Russian Empire]. *Yelysavet. Istorychni nauky*. (1). 171-177. [in Ukrainian].
 19. Orlyk, V. M. (2010). *Dozhovtneva finansovo-pravova literatura yak dzherelo do vyvchennia problem finansovoyi polityky uriadu Rosiys'koyi imperii kintsia XVIII pochatku XX st.* [The Prerevolutionary financial and legal literature as a source for studying the problems of the financial policy of the government of the Russian Empire in the late 18th early 20th century]. *Istoriya nauky i biohrafistyka* [History of Science and Biografistica]. (2). Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf [in Ukrainian].
 20. Orlyk, V. M. (2011) *Rehionalni osoblyvosti podatkovoyi polityky uriadu Rosiys'koyi imperii v doreformeniy period: problemy metodolohii doslidzhennia*. [Regional features of the tax policy of the Government of the Russian Empire in the pre-reform period: problems of research methodology]. *Hurzhiivski istorichni chytannia*. (4). 281-283. [in Ukrainian].
 21. Orlyk, V. M. (2011) *Do pytannia metodolohii doslidzhen problem ekonomichnoy istorii Rosiys'koyi imperii* [On the question of the methodology of research on the problems of the economic history of the Russian Empire]. *Problemy istorii Ukrainy XIX pochatku XX st.* [The problems of the History of Ukraine of the 19th and early 20th centuries]. (18). 59–64. [in Ukrainian].
 22. Orlyk, V. M. & Orlyk, S. V. (2019) *Teoretyko-metodolohichni ta dzhereloznavchi problemy ekonomichnoy istorii Ukrainy* [Theoretical-methodological and source problems of economic history of Ukraine]. *Universum istorii ta arkeolohii – Universum of history and archeology*, 2 (27). 2, 5–27. [in Ukrainian].
 23. Lysenko, O. (2010) *Povsyakdena istoriya viyny: metodolohichni notatky*. [Everyday history of war: methodological notes]. *Storinky voyennoyi istoriyi Ukrainy*. (13). 8-22.
 24. Kolyastruk, O.A. (2011) *Metodolohiya istoriyi povsyakdenyia*. [Methodology of everyday history]. *Visnyk Kharkivskoho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Istoriya*. 982 (44). 8-21.

25. Udod, O. (2010) *Istoriya povsyakdennosti: pytannya istoriohrafyyi*. [History of everyday life: questions of historiography]. *Istoriya povsyakdennosti: teoriya ta praktyka: materialy Vseukr. nauk. konf., Pereyaslav-Khmelnytsky*, 19-23. [in Ukrainian].
26. Chubinskiy, P.P. (1875) *Inventar' krest'yanskogo khozyaystva*. [Inventory of a peasant economy]. *Zapiski Yugo-Zapadnogo otdela Imperatorskogo Russkogo Geograficheskogo obshchestva*. Vol.2. Kiev: Typography M.P. Fritz. 176-186. [in Russian].
27. Orlyk, S.V. (2012) *Evolutsiya systemy opodatkuvaniya nerukhomoho mayna v Rosiys'koy imperiyi naprykintsi XVIII – pochatku XX st. (na materialakh ukraïns'kykh huberniy)*. [The evolution of the real estate taxation system in the Russian Empire in the late XVIII - early XX centuries. (on the materials of the Ukrainian provinces)]. (Candidate's thesis). Kirovograd. [in Ukrainian].
28. Orlyk, S.V. (2012) *Do pytannya realizatsiyi fiskal'noyi polityky uryadu zemskomy instytutsiyamy ykrayins'kykh huberniy Rosiys'koy imperiyi*. [On the implementation of the government's fiscal policy by the Zemstvo institutions of the Ukrainian provinces of the Russian Empire.]. *NOVA UKRAINA. Zeszyty historyczno-politologiczne*. (12). 5-13.
29. Chubinskiy, P.P. (1877) *Trudy etnograficheskostatisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-Russkiy kray, snaryazhennoy Imperatorskim Russkim Geograficheskim Obshchestvom. Yugo-Zapadnyy otdel. Materialy i issledovaniya*. [Proceedings of an ethnographic and statistical expedition to the West Russian Territory, equipped by the Imperial Russian Geographical Society. Southwest Division. Materials and research]. Vol. 7, Sankt-Peterburg. [in Russian].
30. *Istoriya mist i sil Ukraïns'koyi RSR: V 26 t. Cherkas'ka oblast' (1972)*. [History of towns and villages of the Ukrainian SSR: In 26 vols. Cherkasy region]. K.: Holov. red. URE AN URSSR.
31. Hannyt's'kyy, S. (2003) *Diyal'nist' rodyny Symyrenkiv shchodo stvorenniya umov pratsi ta pobutu robotnykiv tsukrovyykh zavodiv (druha polovyna XIX st.)*. [Activities of the Symyrenko family to create working and living conditions for sugar factory workers (second half of the 19th century)]. *Ukrainian peasant*. (7). 6-7. [in Ukrainian].
32. Molchanov, V.B. (2007) *Zhytlyevyy riven' chynovnykiv pravookhoronnykh orhaniv Ukrayiny u XIX – na pochatku XX st.* [The standard of living of law enforcement officials of Ukraine in the XIX - early XX centuries]. K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. [in Ukrainian].
33. Molchanov, V. (2011) *Zhytlyezabezpechennya naselenniya Ukrayiny za chasiv P.Kulisha*. [Life support of the population of Ukraine during the time of P. Kulish.]. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini*. (21). 211-237. [in Ukrainian].
34. Orlyk, M. V. (2019). *Evolutsiya lykhvarstva v Naddniptyans'koyi Ukrayini (druha polovyna XVIII – pochatok XX st.)*. [Evolution of usury in Dnieper Ukraine (second half of the XVIII-beginning of the XX century)]. *Naukovyy visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli*. Seriya: Ekonomichni nauky. Poltava. (1(92)) 6-14. [in Ukrainian].
35. Orlyk, S. (2013) *Vplyv finansovykh reform na kurs rublya u 60-kh rokakh XIX stolittya v Rosiys'koy imperiyi*. [The impact of financial reforms on the ruble in the 60s of the XIX century in the Russian Empire]. *Naukovi zapysky z ukraïns'koyi istoriyi: zb. nauk. statey*. (33). 259–262. [in Ukrainian].
36. Boiko-Haharin, A. S. (2018) *Hazetna periodyka yak dzhereło vvychennia protsesiv falshuвання monet ta banknot v kintsy XIX – pochatku XX stolittia*. [The newspapers periodicals as the source of study of the process of counterfeiting coins and banknotes during the late XIX – the early XX centuries]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk* (2). 132-149. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2018-2-132-149>
37. Boiko-Haharin, A. S. (2020) *Pidrobky rosiys'kykh hroshey kintsya XIX – pochatku XX stolittya u zibranni Natsional'noho muzeuy istoriyi Ukrayiny*. [Counterfeits of Russian money of the late XIX - early XX centuries in the collection of the National Museum of History of Ukraine.]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk* (4). 165-183. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2020-4-165-183> [in Ukrainian].

V. Orlyk, V. Pavlenko

MONEY DIMENSION OF THE ECONOMY OF THE UKRAINIAN PEASANCE IN THE MIDDLE OF THE 19th CENTURY (ON THE MATERIALS OF THE VILLAGE OF MLIYIV, CHERKASY COUNTY OF KYIV PROVINCE)

Introduction. In recent years, instead of the already existing traditional and familiar to historiography problems of socio-economic history of the peasantry, the attention of researchers is focused on the problems of *Alltagsgeschichte*, which stand out in an independent direction of historical research. One of the components of the daily life of the peasantry, as well as other segments of the population, is the use of money or their natural equivalents. Our article is devoted to the study of such a complex socio-economic problem of everyday life as the value of the then household and everyday life of the peasants in the monetary equivalent.

Purpose. The purpose of this study is to investigate the monetary dimension of the economy of the peasants of the Right - Bank of the Middle Dnieper, in particular Cherkasy povit of Kyiv province in the middle of the 19th century in the context of *Alltagsgeschichte*.

Originality. For the first time in the context of the history of *Alltagsgeschichte*, the monetary dimension of the economy of the peasants of the Right - Bank of the Middle Dnieper region is investigated, the possibility of access to the funds of this category of the population in the era under study is analyzed.

Conclusion. It was proved that the peasants had a vital need to earn money, without which it was impossible to organize and establish their own economy. Usually, researchers bypass the issue of the attitude of the then society to money, highlighting the problems of spirituality or the economy and everyday life. Researchers mostly ignore the fact that behind cold figures, which reflect the value of property or economy, prices for housing, food, tools, livestock, wages, and other hide out fate of people who tried not only to survive in the realities of their era, but also planned and built their own destiny. And it was for the survival and implementation of such plans that a person needed money. The peasant really had to work for several years and try to accumulate the necessary minimum of money in order to create his own, even a poor farm. It is difficult to imagine, that a person who is trying to earn money to arrange his own life, does not think about money, about hard work for their sake, and some thought even about illegal ways of getting rich. In general, the problem raised in our article, regarding the monetary dimension of the economy of the peasants of the Right - Bank of the Middle Dnieper region in the third quarter of the 19th century in the context of the history of *Alltagsgeschichte*, is quite complex and requires further comprehensive research, especially in relation to the then society towards money and ways of accumulating it.

Key words: pennies, rubles, money, economy, peasants, inventory, everyday life, Kyiv province.